

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 69.

Fredagen den 1 juni.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 25 nästlidna maj.

§ 2.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Stenberg, *Svar å interpellation.*
som yttrade: Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har herr Lindhagen till statsrådet och chefen för justitiedepartementet framställt följande spörsmål:

Kan det förväntas att regeringen skulle vilja lämna sin medverkan till att vid denna riksdag antages en lagstiftning, varigenom med hänsyn till nu rådande förhållanden torpare och deras vederlikar inom arrendatorsklassen beredas lättnader i deras dagsverkskyldighet samt rätt till skälig ersättning för sådana dagsverken, som fortfarande skola utgöras?

I motiveringen för frågan har interpellanten anfört, att den av honom avsedda samhällsklassen skulle hava blivit bortglömd vid den s. k. krigslagstiftning, som de av kriget skapade utomordentliga förhållandena föranlett även i vårt land. Lagstiftningens ingripande till torparnas förmån vore dock en tvingande nödvändighet, emedan deras arbetsskyldighet nu utnyttjades till det yttersta dels till följd av den genom neutralitetsvakten och militärövningarna i övrigt uppkomna bristen på arbetskrafter och dels därför att det större jordbruket i dessa tider vore lönande och följaktligen så mycket hellre önskade begagna en arbetskraft, som stode till buds utan någon ersättning eller mot den ringare betalning, som stadgats i de gamla kontrakten. Genom dagsverksskyldighetens utkrävande i nämnd omfattning bleve det — fortsätter interpellanten — för torparna än mer omöjligt än förut att sköta sitt eget jordbruk, för vilket de nu mindre än någonsin kunde bereda sig någon hjälp genom lejd arbetskraft. Samtidigt steg allt vad de måste köpa för sitt jordbruk och sitt uppehälle oavslåeligt i pris.

Svar å inter-
pellation.
(Forts.)

Ävenledes har interpellanten erinrat, att torparna hade en alldeles orimlig arbetstid men nu till följd av knappheten å livsmedel och ransoneringsystemet ej erhöles tillräcklig kost och därigenom blivit urståndsatta att arbeta så lång tid, emedan deras sjunkande krafter ej tillåte det. Detta ginge ut över deras eget jordbruk, på vilket de skulle livnära sig.

Med anledning av interpellationen har jag, på begäran, från socialstyrelsen erhållit vissa uppgifter angående torparnas ställning, vilka uppgifter tjänat till ledning vid avfattande av det svar, som jag nu ber att få lämna.

Jag vill då först något beröra interpellantens påstående, att torparnas arbetsskyldighet under kristiden utnyttjas till det yttersta.

Härvid må erinras, att de dagsverken, som en torpare utgör åt torpets ägare, kunna vara av två slag: *dels* de obligatoriska dagsverken, som torparen enligt torpavtalet är skyldig att utgöra och vilka alltså ha karaktär av vederlag för torpupplåtelsen, och *dels* de dagsverken, om vilkas utgörande mot särskild ersättning torparen kan överenskomma med jordägaren genom särskilt, från torpavtalet fristående avtal. Förr var det ganska vanligt, att i torpavtalet bestämdes, att torparen hade att, utöver det i kontraktet bestämda antalet dagsverken, på tillsägelse av jordägaren utgöra dagsverken — till antalet obestämda — mot viss ersättning, som ej sällan var väsentligt lägre än de allmänna arbetsprisen. Till förebyggande av den osäkerhet, en sådan bestämmelse måste medföra för torparen, blev i den nya arrendelag, som gäller från och med år 1908, stadgat, att i arrendeavtal ej må intagas förbehåll om skyldighet för arrendator att, utöver fastställt antal dagsverken, på tillsägelse av jordägaren utgöra sådana. Har dylikt förbehåll skett, skall det vara utan verkan. Antalet obligatoriska dagsverken måste alltså vara i torpavtalet fixerat. Man torde också kunna antaga, att ett sådant uttagande av överdagsverken, som den nya arrendelagen velat förebygga, numera i allmänhet ej förekommer. Då jag förmodar, att interpellanten med sitt tal om att torparnas arbetsskyldighet under nuvarande förhållanden utnyttjas till det yttersta närmast syftar på ett uttagande av överdagsverken av nu nämnd art, synes mig detta tal knappast vara berättigat.

Då interpellanten uttalar sig om anledningarna till det av honom påstådda hänsynslösa utnyttjandet av torparnas arbetskraft, nämner han först den genom neutralitetsvakten och militärövningarna i övrigt uppkomna bristen på arbetskrafter. Ej heller detta torde vara befogat. Under de senaste årtiondena har jordbruket haft allt större svårighet att skaffa sig tillräcklig arbetskraft, särskilt vid skördetiden, och huvudanledningen härtill har varit jordbruksbefolkningens minskning genom övergång till industri- och stadsmananärningar samt genom utflyttning till andra trakter inom landet eller i utlandet, där bättre förvärvsmöjligheter stått till buds. Vad den nuvarande kristiden beträffar, är det bekant, att den industriella arbetslösheten i början av kriget medförde en tillfällig lättnad för

jordbruket ifråga om tillgång på arbetskraft, men att den inom kort för industrien inträffade högkonjunkturen dragit med sig en nära nog enastående tillströmning av arbetskraft till industrien, så att jordbruket kommit i en ständigt tilltagande brist på arbetskraft, samtidigt med att kraven på jordbrukets avkastning oavbrutet stegrats.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Vid nu angivna förhållanden torde det icke vara ägnat att förvåna, att jordägarna söka tillgodogöra sig tillgänglig arbetskraft, i den mån möjlighet därtill beredes genom gällande arbetsavtal. Vad torparna beträffar, torde vid uppgörande av nya torpavtal de s. k. skattedagsverkena sällan ökas, utan fastmer fortvarar alltjämt den sedan länge märkbara tendensen att, i den mån torpkontrakten utgå, ersätta dagsverksskyldighet med penningarrende. Däremot synas jordägarna söka att genom särskilda arbetsavtal tillförsäkra sig all den arbetskraft, som står att erhålla från särskilt de mindre torpen. För dylika överdagsverken torde dock i regel betalas gällande daglön, och denna stod, enligt socialstyrelsens undersökningar redan hösten 1916 20—30 % högre än före krigsutbrottet. Vad skattedagsverkena beträffar, är ju visserligen, *formellt sett*, ersättningen densamma som förut, men, *reellt sett*, hava kristidens omvälvningar i fråga om prisförhållandena åstadkommit väsentliga förskjutningar beträffande den inbördes relationen mellan torpförmåner och torpprestationer. De dagsverkstorpene, vilka för sina torplägenheter med därtill hörande förmåner utgöra ett visst antal skattedagsverken, hava i verkligheten fått ersättningen för dessa arbetsprestationer väsentligt ökad genom det ökade värde, som torpets innehavande under inverkan av kristidens jordvärdestegring representerar. Sämre torde givetvis läget hava gestaltat sig för de torpinnehavare för vilka arbetsskyldigheten enligt torpavtalet ordnats så, att för ett större eller mindre antal av de obligatoriska dagsverkena skall utgå betalning med visst belopp för dagsverke (eller att torparen skall utföra arbete av viss art mot fastställt ackordspris). Det synes emellertid ligga i jordägarnas intresse att, för så vitt de för längre tid framåt vilja tillförsäkra sig tillgång på stadigvarande, duglig arbetskraft, härvidlag verkställa nödig reglering med hänsyn till det förändrade prisläget å arbetsmarknaden.

Interpellanten har vidare uttalat, att torparna hade en alldeles orimlig arbetstid. Detta torde knappast gälla i fråga om deras arbete vid huvudgården, ty härvid lärers för dem tillämpas i huvudsak samma arbetstid som för den övriga arbetsstyrkan. Enligt socialstyrelsens undersökningar har arbetstiden inom jordbruket under senaste femårsperiod visat tendens till förkortning, och f. n. torde den vid egentligt lantbruksarbete i genomsnitt per sommararbetsdag utgöra 10,3 timmar med frånräknande av raster. I Syd- och mellansverige synes en kortare arbetsdag tillämpas, medan i Småland, Västsverige och Nordsverige den dagliga arbetstiden förefaller att vara något längre än genomsnittet utvisar.

Vid bedömande av torparklassens arbetstid och ställning i övrigt bör man emellertid ihågkomma, att torparen icke blott är ar-

Svar å interpellation.
(Forts.)

betare vid ett storbruk utan på samma gång innehavare av ett småbruk, vars skötsel han måste ombesörja på sin fritid. Det torde under sådana förhållanden vara tydligt, att hans sammanlagda arbetstid måste bliva mycket lång, men detta gäller icke allenast om honom utan om varje lägenhetsinnehavare, som genom lönarbete hos andra måste utöka den alltför knappa avkastningen av sitt jordbruk och kreaturshåll. Å andra sidan har under kristiden småbruksinnehavet i väsentlig mån skyddat torpare och övriga självproducerande lantarbetare från följderna av den utomordentliga livsmedelsfördyring, som så hårt trycker stads- och industriarbetarna, vilka måste inköpa alla sina förnödenheter till höga pris i minut. Och en fördel för torparna har även legat däri, att de för allt arbete, de kunnat åt andra utföra utöver de obligatoriska dagsverken, blivit delaktiga av den allmänna stegring av arbetslönerna, som kristiden medfört.

Väl hava torparna ingalunda undgått de svårigheter för den enskilde, som blivit följden av den rådande livsmedelsknappheten och det allmännas i anledning härav vidtagna åtgärder. Men interpellantens påstående, att torparna blivit urståndsatta att arbeta så lång tid deras arbete kräver, emedan deras sjunkande krafter ej tillåte det, då de genom knappheten på livsmedel och ransoneringssystemet ej erhöles tillräcklig kost, synes vara överdrivet. Det torde vara nog att erinra därom, att torparna så gott som undantagslöst tillhöra s. k. självhushåll och att för medlemmarna av dessa väsentligt högre dagsransoner utgå än för landets övriga invånare, däribland även industriarbetare med hårt kroppsarbete.

Av vad sålunda anförts torde framgå, att för torparna i deras visserligen redan förut brydsamma ställning kristiden medfört nya svårigheter, särskilt vid skötseln av deras eget jordbruk. Men dessa svårigheter synas — även vid jämförelse med andra samhällsklasser — icke vara av den art och omfattning, att de motivera den av interpellanten ifrågasatta särskilda lagstiftningen. Jag antager, att dagsverkstorparnas av kristiden förorsakade svårigheter till stor del skulle kunna avhjälpas, därest jordägarna sökte anpassa torpprestationerna efter det förändrade prisläget på arbetsmarknaden; och till en sådan jämkning torde för jordägarna ligga en kraftig maning i den brist på jordbruksarbetare, som även under den närmare framtiden antagligen kommer att bliva rådande.

En undantagslagstiftning för torparna måste för övrigt väcka synnerlig betänksamhet därför, att den skulle verka rubbning i avtal, som slutits kanske flera år tillbaka i tiden. Invändes här emot, att man vid andra kristidslagstiftningar funnit sig nödsakad att göra ingrepp i träffade avtal, vill jag erinra, att sådant icke, åtminstone omedelbart, skett i mer än ett fall, nämligen beträffande hyresavtal, och att detta ingrepp endast gäller för en kortare, till några månader begränsad tid före den dag, då den ifrågavarande hyreslagstiftningen kommer till tillämpning.

Med hänvisning till det sagda måste mitt svar å den framställda frågan bliva, att jag icke anser mig böra tillstyrka en sådan lagstiftning som interpellanten förordat.

Vidare anförde

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Torparna äro nog icke mycket tack-samma för svaret, men jag får ju i alla fall vara det för min personliga del. Jag inser väl, att det är ganska svårt för justitieministern att på så kort tid och obekant, såsom regeringens medlemmar måste vara, beträffande torparnas levnadsförhållanden, bilda sig en sådan utgångspunkt, att han vågar sig på att föreslå riksdagen en lagstiftning i ärendet. Å andra sidan framgick av redogörelsen, att den var en teoretisk spekulatioon över torparnas ställning, vars överensstämmelse med verkligheten man icke alls har några garantier för. Det är sådana utredningar, som vi göra här i Stockholm, utan att kunna veta vad representanterna för det som skildras själva mena, och det är givetvis svårt för justitieministern att vara en verklig torparnas målsman. Jag kan icke heller själv med erforderlig insikt bedöma saken, utan vad som här framförts av mig är en petition från torpare från Tjust i Småland, vilka säga, att läget är på det sättet, och att de ha de allra största svårigheter att kämpa emot, och det är deras motivering, som jag återgivit. Jag har icke kunnat göra mera. Jag har själv åtskillig kännedom om torparnas levnadsförhållanden och har sysslat därmed också, så att jag i alla fall kunnat göra mig själv den frågan, huruvida det är sannolikt, att det kan förhålla sig, såsom man säger, eller icke sannolikt. Och då måste jag på grund av sakens natur och min egen erfarenhet säga mig, att det är mycket stor sannolikhet för att det för en hel del torpare gestaltar sig på det uppgivna sättet.

Herr justitieministern kom också till ett svävande resultat på alla punkter. »Det synes vara överdrivet», »det lär kunna antagas» med flera sådana uttryck. Jag skall särskilt be att få fästa mig vid justitieministerns påstående, att om i torpavtal är fastställt ett visst dagsverksarvode efter en låg taxa, ligger det i jordägarens eget intresse, såvida han vill för framtiden bibehålla denna arbetskraft, att se till, att avlöningen för torparen blir tidsenligt höjd. Det »lärer» ligga, det »synes» ligga i hans intresse, men därmed är icke sagt, att det gör det, därför att justitieministern tycker, att han bör göra det. Det sannolikaste är tvärtom, att jordägarna i regel icke medgiva förhöjning, förrän torpkontrakten löpa ut. Vad ha de för anledning att, om de bara handla i sitt eget intresse, göra det i förväg? De ha god tid på sig att, när kontraktet löper ut, höja betalningen för att tillförsäkra sig den önskvärda arbetskraften för framtiden. Det ligger alltså i detta justitieministerns påstående i själva verket ett erkännande av att sannolikt föreligga en del fall, där torparna under dessa kristider få utföra stora dagsverken, som hindra dem att sköta sitt eget jordbruk och deras läge blir ännu svårare med hänsyn till den knappa bespisning, som nu förekommer. Och det måste erkännas såsom sannolikt, att en hel del av dessa torpare fortfarande få arbeta mot den ringa ersättning, som är bestämd i torpkontrakten.

Jag kan tyvärr icke göra något vidare åt saken. Jag har gjort

Svar å interpellation.
(Forts.)

ett försök, och justitieministern har svarat efter sin uppfattning. Livet går sin gång och existenserna grusas. Juridiken kan icke hjälpa dem, och statsmakterna i huvudstaden ha icke någon föreställning om vad eller egen känsla för vad folket lider, och då är det lönlöst annat än att under generationer så småningom kämpa sig fram till bättre förhållanden. Det är de stora folkslagen och de stora organisationerna, som kunna något tillvarataga sina intressen gent emot styrelserna, men ensittarna på landet och dylika vanmäktiga yrkesklasser kunna icke göra det. Statsmakten kommer aldrig att bli någon fara för dem, utan de få leva och dö, såsom landet ligger, utan att någon tar sig an dem. Jag kan icke göra mer, än jag gjort, och herr justitieministern kommer med stenar i stället för bröd. Ödet har sin gång.

Herr Helger: Jag är ledsen över att jag icke förut hade reda på att denna debatt skulle hållas nu. Jag hade nämligen önskat att vid detta tillfälle till regeringen och även till kammaren rikta en vädjan från Värmlands finnskogar. Jag har mottagit en skrivelse från representanter för torpare och arrendatorer i olika delar av Värmland med en anhållan om att just denna sak måtte av riksdagen och regeringen behjärtas.

Det är — såvitt jag kan bedöma det — den principfrågan, som varit före, huruvida det är lämpligt, att arrende erlägges i form av viss arbetsskyldighet. Dessa torpare och arrendatorer i olika delar av Värmland uttala såsom sin bestämda mening — och såvitt jag kan veta även enhälliga mening, och detta i enlighet med vad jag förut också från olika håll hört — att de mycket hellre vilja betala sitt arrende i kontanta penningar för sina torp och sina egendomar. Det ligger också i sakens natur, att dessa torpare i tider, då priserna på arbetskraft och på allt, som skall köpas, eljest stiger och stiger, komma i en synnerligen ofördelaktig och obehaglig ställning. De äro det redan förut i sådana fall, där arrendet utgår till en del eller helt i form av en viss arbetsprestation, vare sig det är ackordsarbete eller det är dagsverksarbete, ty det blir faktiskt så, att ju mer torparen arbetar åt torpägaren, ju mer får han erlägga i arrende. Han erlägger t. ex. för ett litet torp, där han kan föda en ko, kontant endast 20 kronor, och det är ju, tyckes det, ett synnerligen billigt arrende. Men vad får han mer erlägga? Jo, han får dessutom utgöra arbetsprestationer på så sätt, att han får arbeta för mindre lön än gängse arbetslön, och skillnaden mellan gängse arbetslön och den arbetslön han faktiskt får, blir hans arrende plus de där 20 kronorna eller hur mycket det är, som han betalar kontant, och då förstår var och en, att ju mer han arbetar åt bolaget och — följaktligen — försummar sitt eget jordbruksarbete, ju mer får han faktiskt erlägga i arrende. Man måste ju medge, att detta är en synnerligen olämplig och orättvis form för arrende av ett jordbruk. Det är en ganska allmän mening, att detta system måste avlösas med kontant erläggande av arrendeavgifterna, och i synnerhet

under dessa tider blir detta system ytterligt tryckande för torparna och arrendatorerna.

Svar å interpellation.

(Forts.)

Jag har inte kunnat underlåta att framhålla detta. Jag har framhållit det förut i en motion, som för icke så länge sedan behandlades i riksdagen. Ja, man kan knappast säga, att den behandlades av kamrarna, den avgjordes genom en kompromiss inom utskottet. Som herrarna erinrade sig, hade jag och några av mina länskamrater hemställt, att vanhävdslagen ävensom den norrländska arrendelagen måtte tillämpas även i Värmland, så att någon förbättring i arrendatorernas ställning måtte kunna åstadkommas, men som vanligt gjorde högern på det sättet, att den, när det var omöjligt att avslå allt, gick med på en kompromiss. Den sade som så: »vilja ni inte nöja eder med halv rättvisa, få ni ingen alls. Vi skola ge er den begärda utsträckningen av vanhävdslagen, ifall ni avstå från utsträckningen av den norrländska arrendelagen.» Vi måste då gå med på kompromissen för tillfället, emedan vi eljest riskerat att även vanhävdslagen fallit. Jag vill begagna detta tillfälle att fästa uppmärksamheten på att denna fråga, om norrländska arrendelagens tillämpning i Värmland, med allra snaraste måste vinna sin lösning.

Herr Olofsson i Åvik: Då jag är från en trakt, där det finnes många torpare, skall jag be att få nämna några ord om förhållandena där i nu berörda hänseende. Jag förstår mycket väl, att det är synnerligen olika härvidlag inom de olika provinserna i landet, och jag har förut hört, att inom Värmland lärers råda missförhållanden i detta hänseende, som äro mycket beklagliga, men vad den siste ärade talaren nämnde om, nämligen att dessa torpare skulle få erlägga ett ofantligt högre arrende nu tack vare överdagsverkes-systemet, är ju genom den nya arrendelagens bestämmelser numera absolut omöjliggjort, ty den nya arrendelagen föreskriver, att jordägare icke får uppgöra med torparen om någon betalning av överdagsverken vid ingåendet av torpavtalet om övertagandet av torpet utan överenskommelse om betalning av överdagsverken får ske under hand precis som med vilken annan arbetare som helst. Torparen har enligt lagen ingen som helst skyldighet att ikläda sig sådana förbindelser och torpägaren har inte heller någon som helst laglig rättighet att ålägga honom sådant.

I den trakt, varifrån jag är, finnas ofantligt många torp, i hundratal och mer. Där går det i allmänhet till så, att torpen uppskattas till en viss summa, efter vilken skall erläggas årligt arrende. Sedan förbinder sig torparen att betala denna summa med vissa dagsverken. Vid de mindre torpen, sådana som herr Helger här åsyftade, är det torparen själv, som utgör dessa dagsverken, men vid de större är det så, att torparen antingen har en dräng eller en son, som utgör dem. Dessa ha då en mycket hög avlöning för alla överdagar.

Vad beträffar arbetstiden, så har den också förkortats ofantligt och är nu inte så särdeles lång. Den torde vara omkring 8 å 9

Svar å inter-
pellation.
(Forts.)

timmar, men på de större godsens har man ofta betingsarbete, som det heter, och jag har många gånger mött dagsverkare där, som kommit från sitt arbete vid 2—3-tiden på eftermiddagen på sommaren, och de ha då redan gjort undan sina dagsverken och kunnat gå hem. Efterfrågan på arbetare är så stor ute på landet, att även dagsverkarna nog få jämförelsevis bra betalt. Jag kan tillägga, att de torp jag känner till ifrån min närmaste omgivning äro torp, som bära sig mycket bra, och de småbrukare, som lagt sig till med småbruk i trakten, ha inte på långt när så väl ställt som torparna. Men jag förstår mycket väl, att det är olika i olika trakter.

Jag anser för min del, att någon vidare lagstiftning i det här fallet knappast är påkallad, ty tillämpas den nya arrendelagen riktigt, så tror jag att torparna därigenom äro skyddade från några som helst lagliga olägenheter åtminstone. Om det förekommer olägenheter från torpägarnas sida, är ju en annan sak, men det blir ju torparnas sak att se upp med det.

För min del har jag den uppfattningen, att torparsystemet är i vissa trakter nästan nödvändigt för en del större egendomar, ty i allmänhet är det ju svårt att kunna åstadkomma en större arbetarstam vid en gård, och detta av flera skäl. När torpen ligga i närheten av själva egendomarna, tror jag, att torparsystemet är ett särdeles lämpligt och bra system. Beträffande de större egendomar, vilka jag känner till, är förhållandet det, att alla de torp, som ligga på något längre avstånd från gården, i allmänhet arrenderas ut mot kontant betalning; dessa torpare göra inga dagsverken, utan det är endast de, vilka bo närmare själva gården, som utgöra sådana.

Jag är emellertid, som sagt, medveten om, att förhållandena äro mycket olika på olika trakter, och där olägenheter och oegentligheter råda, är det ju önskligt, att desamma avhjälpas. Men jag är också övertygad om, att i många trakter av vårt land är detta ett synnerligen gott system såväl för arbetsgivarna som för arbetarna.

Herr Magnusson i Skövde: Med anledning av vad herr Helger här yttrade om, att torparna i allmänhet skulle önska att få dagsverksskyldigheten ersatt med kontant arrende, ber jag att få yttra några ord. Att så kan vara förhållandet i de fall, där vederbörande torpare ha långt avstånd att tillryggalägga för att kunna fullgöra dagsverksskyldigheten, må nog vara sant; men jag tror, att det finnes många både nuvarande och blivande torpare, som ha intresse av att fullgöra sitt arrende just med dagsverksskyldighet. Det har nämligen visat sig, att det för många, som börjat och börja under små och brydsamma förhållanden, att det går betydligt lättare för dem att fullgöra dagsverksskyldigheten än att betala ett kontant arrende, allt under förutsättning, att dagsverksskyldigheten icke är oskäligen. Jag tror för min del alltså, att det är bäst, om bägge dessa former, såväl kontant arrende som dagsverksskyldighet, få finnas jämsides med varandra.

Herr Helger: Herr talman! Med anledning av vad den föregående talaren nu yttrade, vill jag endast påpeka, att jag i mitt förra anförande icke sade, att det vore en allmän mening bland alla torpare, att arbetsskyldigheten borde upphöra och ersättas av konstant arrende, utan jag uttalade endast, att i Värmland är detta en allmän önskan, men jag tror mig också veta, att det förhåller sig på samma sätt på åtskilliga andra ställen. Att en dylik allmän önskan icke förefinnes bland arbetsgivarna, hörde vi ju av de båda föregående talarna, och detsamma har jag även erfarit från bolag i Värmland, som givit till känna sitt stora missnöje över, att jag vågat föra denna fråga på tal. Torparna däremot ha förklarat sig vara synnerligen tacksamma, om denna fråga kunde lösas och lösas snart.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Det är den bristen i våra överläggningar, att torparna icke ha någon representant här i kammaren, som kan föra deras talan, medan däremot de stora godsägarna ha många representanter och därför bättre äro i tillfälle att kunna föra fram sina synpunkter.

Jag vill icke upprepa mitt första anförande, utan endast framhålla, att om man blott undersökte dessa missförhållanden och sökte se saken så, som den verkligen är, skulle det nog visa sig, att det på många håll i vårt land förhåller sig just på det sätt, som här i interpellationen angives. Man kan icke sitta här i Stockholm och med ledning av statistik och vetenskapliga formulär, få klart begrepp om, huru det förhåller sig. Men då vi nu icke kunna göra något åt saken, vill jag i alla fall fästa justitieministerns uppmärksamhet på, att torparfrågan är en fråga, som jämte en hel del andra jordfrågor någon gång måste bliva föremål för en ingående uppmärksamhet från statsmaktens sida. Det har i andra länder, särskilt i Finland, framtvungits en sådan uppmärksamhet, och vi kunna icke undgå detta här heller, när någon regering kommer att intressera sig på allvar för jordfrågan.

Jag vill också erinra, hurusom riksdagen år 1907 med anledning av en av mig då väckt motion avlät en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en undersökning angående lantarbetarnas levnadsförhållanden och förslag till åtgärder. Jag har tillåtit mig att i år till statsministern framställa en interpellation om bland annat, huruvida vi möjligen ha att förvänta något resultat av denna riksdagens skrivelse, och ifall något svar på denna interpellation kan emotas, få vi då besked i saken. Men det skadar icke, att även justitieministern, som ju närmast har saken om hand, får sin uppmärksamhet fäst på denna riksdagens begäran om utredning angående åtgärder för att förbättra lantarbetarnas levnadsförhållanden, bland vilka arbetare ju befinna sig även torparna.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter bankoutskottets utlåtande nr 56 och första särskilda utskottets utlåtande nr 14.

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 69.

§ 4.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälligt lönetillägg åt viss personal vid statens järnvägar ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående främjande av manskapsrekryteringen vid armén;

från bevillningsutskottet:

nr 217, i anledning av väckta motioner angående brännvins- samt vin- och ölhandels ordnande ävensom i samband därmed stående frågor;

från bankoutskottet:

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i gällande grunder för pensionering av flottans befäl och underbefäl med vederlikar; och

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i gällande grunder för pensionering av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden för avgång ur tjänst; samt

från jordbruksutskottet:

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inlösen av besittningsrätten till kronoegendomen Bergshamra nr 1 i Stockholms stad och län.

Vidare anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 220, till fullmäktige i riksbanken med överlämnande av reglemente för riksbanken.

§ 5.

Till bordläggning anmälades:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 285 med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 262 med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; och

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 368 med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; samt

andra särskilda utskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 230 angående reglering av löneförhållanden m. m. vid statsdepartementen jämte i ämnet väckta motioner.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	<i>O. Nilsson</i>	i Örebro	under 2 dagar fr. o. m. den 2 juni och
»	<i>Nilsson</i>	i Kristianstad	» 3 » » 2 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,8 e. m.

In fidem
Per Cronvall.
